

ГОЛОС З ЕПОХИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Олена Леонтович, Павло Рибалко

Шульгина Л. Пасічництво (Програми до збирання матеріалів) / Українська академія наук. – Київ, 1925.

Минулий рік для Кіровоградського обласного краєзнавчого музею щодо комплектування фондів та нових надходжень став досить насиченим і плідним. Матеріали, що надійшли протягом року, охоплюють різноманітні сфери нашої історії та сьогодення. Серед них чільне місце посіла Програма до збирання матеріалів «Пасічництво». Програма була видана Українською академією наук у 1925 році (невеликим накладом у 800 примірників) за підтримки академіка Агатангела Кримського, секретаря Академії, та з передмовою етнографа і фольклориста Антіна Онищука, секретаря Етнографічної комісії при Академії. Її призначення полягало в допомозі музейникам того часу зорієнтуватися в цьому питанні, здійснити свої дослідження та повідомити про їхні результати центральній науковій установі.

Це видання стало можливим завдяки впровадженню в Україні в 1920–1926 роках політики «українізації» — періоду українського Відродження, коли, за словами вченого з американської діаспори Тараса Гунчака, «українська стихія <...> бурхливо проявлялася на всіх щаблях суспільства». Очоловане Академією українське Відродження торкнулося і периферії, доказом цього стало віднайдення зшитка Програми в архіві довоєнного музейного працівника В. Петровського, що був переданий до музею небайдужим місцевим краєзнавцем Ю. Тютюшкіним.

У названій праці, що складається зі вступу та 11 розділів, вміщених на 70 сторінках, висвітлено наукову методику збирання народознавчого матеріалу з наведенням деяких історичних фактів та етнографічними замальовками, розглянуто широку джерельну базу, подано приклади, варіанти і специфічні назви галузевих знарядь і термінів з власних спостережень авто-

ра на Чернігівщині. У Програмі зауважено давнє значення меду та воску як платіжного засобу і символу багатства, як магічних і лікарських речовин, а бджолу, за народним повір'ям, названо «божою мухою». Автор нарікає на занепад пасічництва (сьогодні в Україні відбувається відродження цього напрямку господарювання), на небажання селян займатися раціональним його варіантом, на побіжну увагу науковців до цього питання у своїх дослідженнях. Лише перелік розділів Програми («Примітивні способи бджільництва», «Бортництво», «Бортові вулики», «Пасічництво», «Мальовані або цяцьковані вулики», «Догляд за бджолами», «Відомості про бджоли та погляди на них», «Мед», «Віск», «Пасічницьке звичаєве право», «Пасічницькі вірування і забобони») свідчить про її ґрунтовність і значимість. У праці згадано й основоположника пасічництва Петра Прокоповича, ім'я якого нещодавно було повернуто українській історії, та його учня і послідовника, засновника першої пасічницької школи в Батурині — Великана, про долю якого ми ще так мало знаємо.

Автор цього дослідження, Лідія Шульгина, належить до науковців Розстріляного Відродження 1930-х років. Вона народилася 21 січня 1897 року в родині київського лікаря Сави Тартаківського. Переїнялася українством, мабуть, тоді, коли покохала Володимира Шульгина, середнього сина Якова Миколайовича та Любові Миколаївни Шульгиних, відомих громадських діячів українського Відродження (Яків Миколайович відбув навіть заслання в Сибіру). Л. Шульгина опанувала українську мову, бо Володимир розмовляв нею з дитинства (завдяки своїй мамі) і міг спілкуватися лише рідною мовою. Ще під час навчання в Київському університеті він згуртував навколо себе молодь, організову-

вав вивчення української історії й літератури, ініціював написання рефератів. Лідія перейнялася поглядами Володимира, його ідеями і наміром присвятити себе служінню Україні. Вони були знайомі, безумовно, тривалий час, бо тоді швидкі шлюби були не популярні. Очевидно, що тільки після закінчення Київського університету Св. Володимира він запропонував Лідії руку і серце. У родині зберігається фотографія, яка увічнила мить їхньої закоханості: вони стоять у саду, усміхаючись одне одному, осяяні сонцем і щастям...

27 листопада 1917 року Лідія Тартаківська і Володимир Шульгин побралися, і вона перейшла на прізвище чоловіка. Тільки б любити, радіти життю, працювати на національно-патріотичній ниві, що вже В. Шульгин, обраний членом Київського губернського комітету ще навесні 1917 року, завзято робив.

«Чи є хто з українців в Києві, хто б не знав Володимира Шульгина? — запитувала Л. Старицька-Черняхівська у статті «Пам'яті юнаків-героїв, замордованих під Крутами» («Нова Рада». — 1918. — Ч. 41). — Його ніхто не звав Володимиром Яковичем, незважаючи на те, що він вже закінчив університет, так хотілося кожному сказати щось тепле, ласкаве цій, всім дорогій, всім любій, всім рідній людині... Палкий організатор, палкий промовець, теплий заступник усіх тих, що постраждали за Україну, любий, дорогий, незабутній Володя Шульгин. Він був душею молоді».

І хоч він був найдорожчий, найлюбіший своїй молоденькій дружині Лідії, та вона розняла обійми і відпустила коханого на захист Батьківщини.

Однак не судилося йому повернутися... Мученицьку смерть прийняв В. Шульгин від підлого ворога, тих «виблюдків пекла» (Л. Старицька-Черняхівська). І скорботне обличчя Лідії, очі, у яких запікся невимовний біль, бачимо на світліні, зробленій у березні 1918 року, де вона разом з Любов'ю Миколаївною, коли вони вже дізналися про загибель Володимира, чоло-

віка й сина. Лице його було так змордоване, що упізнали його лише по каблучці...

Страшне горе впало на плечі молодої жінки, та вона не зігнулася. Ніби виконуючи заповіт чоловіка, вона поринула в навчання в Київському університеті. У 1927 році закінчила Ленінградський університет, присвятила себе науці, досліджуючи різні сторони життя українського народу й обравши своїм професійним шляхом етнографію. Від 1921 року вже працювала науковцем, у 1927—1933 роках завідувала Музеєм (пізніше — Кабінетом) антропології імені Федора Вовка в Києві. Була членом Етнографічної комісії ВУАН. Здійснила низку експедицій на Чернігівщину, Вінничину, Київщину. Зібрала й описала тисячі музейних експонатів, розробила кілька наукових програм з методики збору фольклорно-етнографічних матеріалів. Займалася науковими дослідженнями. Проживши з чоловіком лише два місяці, не зреклася його прізвища, що було в ті жахливі роки типовим явищем задля самозбереження. Заарештована саме як Шульгина за «контрреволюційну діяльність», була звільнена через два місяці. Уже сам факт звільнення в роки повальних арештів свідчить про те, що енкаведистам не вдалося сфабрикувати проти Лідії Савівни справу.

Проте 21 січня 1938 року її знову заарештували, і вона потрапила до концтабору. Ізидора Петрівна Косач-Борисова (молодша сестра Лесі Українки) згадувала, що бачила Лідію Савівну в таборі Онеглагу, де тоді перебувала. Вони змогли лише обмінятися поглядами...

Лідію Савівну Шульгину було розстріляно. Реабілітували її 6 лютого 1957 року зі звичним формулюванням для сотень тисяч реабілітованих: «за відсутністю складу злочину».

І ось тепер, через багато років, немов «Щедрик» М. Леонтовича, донісся голос — наукове дослідження, що належить перу Лідії Шульгиної, шляхетної, відданої, мужньої української жінки з епохи Розстріляного Відродження, яка лишилася вірною пам'яті, світлому образу Володимира Шульгина.